

'Lees dit boek, het is geniaal.'

– Stefan Hertmans, auteur van *Oorlog en terpentijn*

PIERRE LEMAITRE

**TOT ZIENS
DAARBOVEN**

AU REVOIR LÀ-HAUT

ROMAN

‘Ik spreek in de hemel met je af
waar God ons hopelijk zal verenigen.
Tot ziens daarboven, mijn lieve vrouw...’

De laatste woorden die Jean Blanchard schreef,
4 december 1914

NOVEMBER 1918

1

De mensen die dachten dat de oorlog snel voorbij zou zijn, waren intussen al lang dood. En juist door de oorlog. Daarom hoorde Albert in oktober de geruchten over de komende wapenstilstand nogal sceptisch aan. Hij geloofde ze net zomin als de propaganda aan het begin, toen bijvoorbeeld werd beweerd dat de kogels van de moffen zo zacht waren dat ze onder daverend gelach van de Franse regimenten als beurse peren op hun uniform te pletter sloegen. In de loop van vier jaar had Albert daar hele ladingen van gezien, kerels die zich doodlachten als ze een Duitse kogel kregen.

Hij wist heus wel dat hij vooral uit een soort bijgeloof de komende wapenstilstand niet serieus wilde nemen: hoe meer je hoopt op vrede, hoe minder geloof je eraan hecht als die wordt aangekondigd, om zo het noodlot te bezweren. Alleen kwamen die berichten dag in dag uit met golven tegelijk binnen en steeds korter op elkaar, en begon iedereen te herhalen dat de oorlog werkelijk op zijn eind liep. Er werd zelfs geschreven, en dat was bijna niet te geloven, dat de oudste soldaten, die al jaren aan het front meesjokten, nodig moesten worden gedemobiliseerd. Toen de wapenstilstand ten slotte een aannemelijk vooruitzicht werd, begon de hoop het er levend af te brengen zelfs bij de grootste pessimisten post te vatten. Gevolg was dat niemand meer erg warmliep voor een aanval. Er werd gezegd dat de 163ste Infanteriedivisie uit alle macht zou proberen vanaf de andere kant van de Maas door te breken. Sommigen hadden het nog wel over een robbertje vechten met de vijand, maar in de lagere regionen waar Albert en zijn kameraden zaten, was men sinds de overwinning van de geallieerden in Vlaanderen, de bevrijding van Lille, de Oostenrijkse aftocht en de capitulatie van de Turken meestal een stuk minder uitbundig dan de officieren. Het geslaagde Italiaanse offensief, de Engelsen in Doornik, de Amerikanen in Châtillon... het was duidelijk dat ze op de goede weg zaten. Het grootste deel van de eenheid begon te doen alsof en

er was een duidelijke scheidslijn te zien tussen hen die net als Albert het einde van de oorlog het liefst rustig tussen hun spullen met roken en brieven schrijven hadden afgewacht, en hen die brandden van verlangen te profiteren van de laatste dagen om samen gezellig de moffen nog eens toe te takelen.

Die demarcatielijn kwam precies overeen met de lijn die de officieren scheidde van de manschappen. Niets nieuws onder de zon, zei Albert bij zichzelf. De bazen wilden zo veel mogelijk terreinwinst boeken om in een sterke positie aan de onderhandelingstafel plaats te kunnen nemen. Het scheelt weinig of ze zouden nog staande houden dat het veroveren van dertig meter de uitkomst van de oorlog werkelijk kan veranderen en dat vandaag sterven altijd nog beter is dan gisteren.

Tot die laatste categorie behoorde luitenant D'Aulnay-Pradelle. Iedereen die het over hem had, liet de voornaam, het adellijk voorvoegsel, het 'Aulnay' en het verbindingsstreepje achterwege en zei gewoon 'Pradelle', omdat bekend was dat hij daar pisnijdig om werd. Je liep geen enkel risico, want hij stelde er een eer in het niet te laten merken. Klasseninstinct. Albert mocht hem niet. Misschien omdat hij knap was. Een lange, slanke, elegante vent met een bos golvend donkerbruin haar, een rechte neus en prachtig getekende smalle lippen. En donkerblauwe ogen. Albert vond het een lelijk smoelwerk. En dan altijd die woedende blik. Een jongen van het ongeduldige soort, zonder gewone kruissnelheid: hij versnelde of hij remde en daartussenin zat niets. Hij liep met één schouder naar voren, alsof hij de meubels opzij wilde duwen, kwam met volle snelheid recht op je af en ging onverhoeds zitten, dat was zijn normale ritme. Hij was een merkwaardige mix, want met zijn aristocratische voorkomen leek hij verschrikkelijk beschaafd en tegelijk meedogenloos tot op het bot. Een beetje zoals deze oorlog. Dat was misschien de reden dat hij zich er zo in thuis voelde. En daarbij ook nog een kanjer in roeien, waarschijnlijk, of in tennis.

Wat Albert ook niet kon uitstaan, was dat haar. Overal zwart haar, tot op zijn vingerkootjes, en plukjes die net onder zijn adamsappel

uit zijn boord kwamen. In vreedestijd zou hij zich waarschijnlijk een paar keer per dag moeten scheren om er niet onguur uit te zien. Er waren natuurlijk vrouwen op wie al dat haar indruk maakte, dat mannelijke, ruwe, viriele, een beetje Spaanse aan hem. Alleen Cécile... Nou ja, ook zonder Cécile te noemen had Albert de schurft aan luitenant Pradelle. Maar hij wantrouwde hem in de allereerste plaats. Omdat Pradelle van aanvallen hield. Stormenderhand nemen, bestormen, veroveren, hij deed niets liever.

Nu was hij de laatste tijd juist minder monter dan gewoonlijk. Door het vooruitzicht van een wapenstilstand was hij zichtbaar in de put geraakt, was zijn patriottische bezieling gefnuikt. Luitenant Pradelle ging kapot aan het idee dat er een eind aan de oorlog kwam.

Zijn buien van ongeduld waren verontrustend. Het gebrek aan ondernemingslust van de troepen werkte hem op de zenuwen. Als hij zelfverzekerd door de loopgraven beende en zich tot de mannen richtte, kon hij net zo veel enthousiasme als hij wilde in zijn woorden leggen als hij refereerde aan de verpletterende nederlaag van de vijand die met een laatste salvo de genadeslag zou krijgen, maar de mannen gaven hem alleen wat vaag gemopper ten antwoord en stemden voorzichtigheidshalve zwijgend toe door naar hun kistjes te kijken. Het was niet zozeer de angst om dood te gaan, als wel het idee nu dood te gaan. Als laatste doodgaan, zei Albert bij zichzelf, is hetzelfde als als eerste doodgaan, lulliger bestaat niet.

En dat was nou precies wat hem te wachten stond.

Hoewel de laatste dagen in afwachting van de wapenstilstand vrij rustig verliepen, kwam alles onverhoeds in een stroomversnelling. Van hogerhand was bevel gegeven dat van nabij poolshoogte genomen moest worden van wat de moffen uitspookten. Je hoefde werkelijk geen generaal te zijn om te weten dat ze hetzelfde deden als de Fransen, namelijk wachten tot het voorbij was. Dat neemt niet weg dat er iemand moest gaan kijken. De precieze opeenvolging van de gebeurtenissen vanaf dat moment kon later niemand meer reconstrueren.

Luitenant Pradelle koos Louis Thérioux en Gaston Grisonnier

voor het uitvoeren van de verkenningsoopdracht, moeilijk te zeggen waarom, misschien wilde hij de kracht van de jongere bundelen met de ervaring van de oudere. In ieder geval waren hun eigenschappen nutteloos, want geen van beiden zou er nog langer dan een half uur plezier van hebben. Normaal gesproken hoefden ze niet erg ver te lopen. Ze moesten een noordoostelijke lijn volgen, daar op tweehonderd meter wat doorknippen, vervolgens naar de tweede rij prikkeldraad kruipen, een blik werpen en terugkeren met de woorden dat alles in orde was, omdat er nu eenmaal niets te zien was. De twee soldaten maakten zich overigens geen zorgen dat ze de vijand moesten naderen. Gezien de status-quo van de laatste dagen zouden de moffen hen, zelfs als ze hen zagen, laten kijken en terug laten gaan, meer dan wat afleiding was het niet. Behalve dan dat de twee waarnemers zich, op het moment dat ze zo laag mogelijk gebukt vooruitkwamen, als konijnen lieten neerschieten. Eerst vielen er drie schoten en daarna een diepe stilte; de zaak was wat de vijand betreft afgedaan. Meteen probeerde iedereen te zien waar ze lagen, maar omdat ze naar het noorden waren gegaan, was de plek waar ze waren gevallen niet te zien.

Rondom Albert hield iedereen even de adem in. Toen barstte het geschreeuw los. De smeerlappen. Die moffen zijn nog geen steek veranderd, wat een smerig tuig! Barbaren, enz. En dan ook nog een jonge en een oude man! Dat veranderde aan de zaak niets, maar voor iedereen stond vast dat de moffen niet zomaar twee Franse soldaten hadden gedood, maar twee emblemen hadden wegge-maaid. Woede alom, dus.

Tijdens de minuten die volgden, vuurden de artilleristen met een promptheid die je eigenlijk niet van hen gewend was, achter elkaar salvo's uit hun 75'ers vanuit het achterland op de Duitse linies af, je zou je bijna afvragen of ze ervan afwisten.

Daarna kwam van het een het ander.

De Duitsers antwoordden. Aan Franse zijde duurde het niet lang of iedereen had zich verzameld. Ze zouden die klootzakken hun vet eens geven. Het was 2 november 1918. Het was nog niet bekend, maar de oorlog zou nog minder dan tien dagen duren.

En dan ook nog eens op Allerzielen aanvallen. Je kon maar beter niet al te veel belang aan symbolen hechten...

En daar staan we weer voor de strijd uitgerust, dacht Albert, klaar om het schavot te beklimmen (zo werd de ladder genoemd die ze gewoonlijk gebruikten om de loopgraaf uit te komen, over perspectief gesproken) en dan met het hoofd vooruit op de vijandelijke linies af te stormen. De jongens stonden tot het uiterste gespannen in rijen achter elkaar en slikten met moeite hun speeksel weg. Albert stond in derde positie, achter Berry en de jonge Péricourt, die zich omdraaide als om na te gaan of iedereen er wel was. Hun blikken kruisten elkaar, Péricourt glimlachte naar hem, een kinderlijke glimlach als voorbereiding op een goede grap. Albert probeerde terug te glimlachen, maar het lukte hem niet. Péricourt nam zijn positie weer in. Ze wachtten op het bevel tot de aanval, hun nervositeit was bijna voelbaar. Gechoqueerd door het gedrag van de moffen concentreerden de Franse soldaten zich op hun woede. Boven hen trokken de granaten in twee richtingen strepen door de hemel en lieten de aarde tot in de loopgraven beven.

Albert keek langs Berry's schouder. Luitenant Pradelle stond op een kleine voorpost met een kijker naar de vijandelijke linies te spieden. Albert nam zijn positie in de rij weer in. Als er niet zo veel herrie was geweest, had hij kunnen nadenken over wat hem dwarszat, maar de krijsende fluittonen volgden elkaar op, onderbroken door explosies die je van hoofd tot voeten door elkaar schudden. Probeer je in die omstandigheden maar eens te concentreren.

Voorlopig staan de jongens te wachten op het bevel tot de aanval. Geen slechte gelegenheid om Albert eens gade te slaan.

Albert Maillard. Hij was een slanke jongen met een enigszins traag, bescheiden karakter. Hij praatte niet veel, hij kon goed uit de voeten met cijfers. Vóór de oorlog was hij kassier in een filiaal van de Banque de l'Union parisienne. Het werk beviel hem niet erg, hij bleef er alleen vanwege zijn moeder. Mevrouw Maillard had maar één zoon en ze had veel bewondering voor directeurs. Dus zag ze Albert al als directeur van een bank, en reken maar dat ze meteen enthousiast was en ervan overtuigd was dat hij zich 'met

zijn intelligentie' rap naar de top zou opwerken. Die overdreven voorliefde voor het gezag had ze van haar vader, adjunct van het plaatsvervangend afdelingshoofd bij het ministerie van Posterijen, die de hiërarchie binnen zijn ministerie zag als een metafoor voor het universum. Mevrouw Maillard had alle directeuren in haar hart gesloten, zonder uitzondering. Ze was niet veeleisend wat betreft hun kwaliteit of herkomst. Ze had foto's van Clemenceau, Maurras, Poincaré, Jaurès, Joffre, Briand... Sinds ze haar man had verloren, die het bevel voerde over een groep geüniformeerde suppoosten in het Musée du Louvre, bezorgden grote mannen haar heftige sensaties. Albert voelde niet veel voor de bank, maar hij had haar laten praten, wat bij zijn moeder nog het beste werkte. Toch was hij ook eigen plannen gaan ontwikkelen. Hij wilde weg, hij voelde wel wat voor Tonkin, al wist hij zelf niet goed waarom. In ieder geval wilde hij het beroep van boekhouder opgeven en iets anders gaan doen. Maar Albert was geen vlug type, alles kostte bij hem tijd. En al heel snel was daar Cécile geweest, hij was meteen hartstochtelijk verliefd, de ogen van Cécile, de mond van Cécile, de glimlach van Cécile, en daarna uiteraard de borsten van Cécile, de kont van Cécile, hoe wil je dan aan iets anders denken.

Vandaag de dag lijkt Albert Maillard ons niet erg lang met zijn één meter drieënzeventig, maar in zijn tijd was het goed. Voor de oorlog keken de meisjes naar hem. Vooral Cécile. Dat wil zeggen... Albert had veel naar Cécile gekeken en na een tijdje had ze, omdat ze de hele tijd maar werd aangestaard, natuurlijk ontdekt dat hij bestond en op haar beurt naar hem gekeken. Hij had een vertederend gezicht. Bij de Somme was zijn rechterslaap door een kogel geschramd. Hij was heel bang geweest, maar was ervanaf gekomen met een litteken dat zijn oog een beetje scheef trok en hem iets speciaals gaf. Tijdens zijn volgende verlof was Cécile er dromerig en betoverd met het puntje van haar wijsvinger overheen gegaan, wat Alberts stemming er niet beter op had gemaakt. Als kind had hij een bleek, vrijwel rond gezicht met zware oogleden, waardoor hij iets van een verdrietige Pierrot had. Mevrouw Maillard spaarde het eten uit haar mond om hem rood vlees te geven, ervan overtuigd

dat hij zo wit was omdat hij een tekort aan bloed had. Albert kon haar wel duizend keer uitleggen dat dat er niets mee te maken had, zijn moeder was niet van het soort dat zomaar van mening veranderde, zij vond altijd weer andere voorbeelden en redenen, en had er een hekel aan ongelijk te hebben; ook in haar brieven kwam ze nog steeds terug op dingen van jaren geleden, het was doodvermoeiend. Misschien was dat wel de reden waarom Albert meteen aan het begin van de oorlog dienst had genomen. Toen ze het hoorde had mevrouw Maillard luide kreten geslaakt, maar het was zo'n extraverte vrouw dat bij haar onmogelijk uit te maken viel wat angst was en wat theater. Ze had gebruld, zich de haren uit het hoofd getrokken, maar dat was allemaal al vlug weer over. Omdat ze een vrij klassiek beeld had van de oorlog was ze er snel van overtuigd dat Albert 'met zijn intelligentie' na korte tijd zou uitblinken, promotie zou maken en ze zag hem al in de voorste linie in de aanval gaan. Ze stelde zich voor dat hij een heldendaad verrichtte, meteen officier werd, kapitein, commandant of meer nog, generaal, die dingen gebeuren tijdens de oorlog. Albert had haar laten praten terwijl hij zijn koffer pakte.

Cécile had heel anders gereageerd. De oorlog schrikte haar niet af. In de eerste plaats was het een 'plicht ten opzichte van het vaderland' (die woorden verrasten Albert, dat had hij haar nog nooit horen zeggen), in de tweede plaats was er niet echt reden om bang te zijn, het was vrijwel een formaliteit. Dat zei toch iedereen.

Albert twijfelde daar een beetje aan, maar Cécile leek als puntje bij paaltje kwam wel wat op mevrouw Maillard, ze had vrij vaststaande ideeën. Als je haar hoorde, zou de oorlog niet van lange duur zijn. Albert vond dat ze best eens gelijk zou kunnen hebben; wat Cécile ook zei, zolang ze haar handen, haar mond had, kon ze wat Albert betreft alles tegen hem zeggen. Dat is niet te begrijpen voor iemand die haar niet kent, dacht Albert. Voor ons zou die Cécile een knap meisje zijn, verder niets. Voor hem lag dat heel anders. Iedere porie van Céciles huid bestond uit speciale moleculen, haar adem had een speciale geur. Ze had blauwe ogen, goed, dat zegt jou niets, maar voor Albert waren die ogen een afgrond, een onpeilbare

diepte. Kijk nu eens naar haar mond en stel je een ogenblik voor dat je onze Albert bent. Van die mond had hij warme, tedere kussen gekregen, die zijn buik optilden tot hij op springen stond, hij had haar speeksel in zijn mond voelen stromen en het met grote harts-tocht opgezogen, Cécile was in staat tot zulke wonderen, dat ze niet zomaar een meisje was. Ze was... En daarom kon ze dus staande houden dat de oorlog een fluitje van een cent was, terwijl Albert er vaak van had gedroomd dat zijn fluit voor Cécile...

Vandaag keek hij vanzelfsprekend niet meer zo tegen de dingen aan. Hij wist dat de oorlog niets anders was dan een reusachtige loterij met levensechte kogels, waarin vier jaar overleven aan het wonderbaarlijke grensde.

En dat levend begraven worden met nog een paar dagen te gaan voor het einde van de oorlog botte pech zou zijn.

Toch is dat precies wat er gaat gebeuren.

Levend begraven, de kleine Albert.

Wat je noemt 'wanboffen', zou zijn moeder zeggen.

Luitenant Pradelle heeft zich naar zijn troepen omgedraaid, met zijn blik de ogen van de voorste mannen links en rechts gezocht, die hem aanstaren als was hij de messias. Hij heeft geknikt en diep ademgehaald.

Een paar minuten later rent Albert licht gebogen, zijn hoofd tussen zijn schouders, met logge passen door een landschap als het einde van de wereld, verdwenen onder de granaten en fluitende kogels, terwijl hij zijn wapen krachtig tegen zich aan drukt. Onder zijn kistjes is de aarde vet, want het heeft de laatste dagen veel geregend. Aan weerskanten brullen kerels als gekken om zichzelf te verdoven, om zichzelf moed te geven. Anderen rennen net als hij, geconcentreerd, de zenuwen in hun buik, met droge keel. Ze stormen allemaal op de vijand af, gewapend met een onherroepelijke woede, een verlangen naar wraak. In feite is dit misschien een pervers gevolg van de aankondiging van de wapenstilstand. Ze hadden zo veel te verduren gehad dat ze bij de gedachte dat de oorlog zo zou eindigen, met zo veel maten dood en zo veel vijanden in leven, bijna niet konden wachten om een bloedbad aan te richten en er eens en voor

al een eind aan te maken. Ze zouden iedereen afslachten.

Zelfs Albert, doodsbenuwd bij het idee te sterven, zou de eerste de beste afmaken. Maar er lagen nogal wat versperringen en tijdens het rennen had hij naar rechts moeten uitwijken. In het begin had hij de lijn gevolgd die door de luitenant was uitgezet, maar met die fluitende kogels en granaten ga je uiteraard zigzaggen. Te meer daar Péricourt, die vlak vóór hem rende, door een kogel werd neerge-maaid en min of meer rechtstandig in elkaar zakte, zodat Albert alleen maar over hem heen kon springen. Hij verliest zijn evenwicht, rent als vanzelf nog een paar meter door en stuit dan op het lichaam van de oude Grissonnier, wiens onverwachte dood het vertreksein was geweest voor deze laatste slachtpartij.

Ondanks de kogels die om hem heen fluiten, stopt Albert ineens als hij hem daar ziet liggen.

Hij herkent hem aan zijn kapotjas, omdat hij altijd zo'n rood ding in zijn knoopsgat droeg, mijn 'legioen van smeer', zoals hij zei. Een scherpzinnig man was Grissonnier niet. Ook niet fijnbesnaard, maar een beste kerel, iedereen mocht hem graag. Hij is het, geen twijfel aan. Zijn dikke hoofd is als het ware in de modder vastgezogen en zijn ledematen liggen alle kanten op. Vlak naast hem ziet Albert de ander liggen, Louis Thérieux. Ook hij zit voor een deel onder de modder, maar hij heeft zich opgerold en lijkt zo een beetje op een foetus. Het is aangrijpend dat hij zo jong en dan in die houding moest sterven...

Albert weet niet wat hem overkomt, intuïtief pakt hij de schouder van de oude man en duwt. De dode rolt log om en komt op zijn buik te liggen. Albert heeft een paar seconden nodig voor hij het beseft. Dan springt de waarheid hem in het oog: als je op de vijand afgaat, sterf je niet door twee kogels in je rug.

Hij stapt over het lijk heen, nog steeds gebukt, je weet eigenlijk niet waarom je dat doet, want kogels vang je overeind net zo goed op als gebogen, maar het is een reflex om ze zo min mogelijk hou- vast te bieden, alsof je de hele tijd bang bent voor de hemel als je oorlog voert. Nu staat hij bij het lichaam van de kleine Louis. Hij ligt met gebalde vuisten tegen zijn mond, wat ziet hij er idioot jong

uit, wat is hij helemaal, tweeëntwintig. Albert kan zijn gezicht niet zien, het is met modder bespat. Hij ziet alleen zijn rug. Een kogel. Met die twee van de oude Grisonnier zijn dat er drie. De berekening klopt.

Als hij overeind komt, is Albert nog volkomen versuft door zijn ontdekking. Door wat dit inhoudt. Nog een paar dagen verwijderd van de wapenstilstand staan de jongens niet meer te trappelen om de moffen te gaan kietelen en de enige manier om ze warm te maken voor de aanval was om ze pijnlijk te krijgen: waar zat Pradelle eigenlijk toen die twee jongens in hun rug geschoten werden?

Alle machtig...

Verbluft door die conclusie draait Albert zich om en ontdekt dan op een paar meter afstand luitenant Pradelle, die op hem afrent, zo snel als zijn uitrusting het toelaat.

Zijn bewegingen zijn resoluut, zijn kin is hoog geheven. Wat Albert vooral ziet, is de heldere en directe blik van de luitenant. Een en al vastberadenheid. Opeens wordt hem alles duidelijk, alles.

Op dat moment begrijpt Albert dat hij zal sterven.

Hij probeert weg te lopen, maar niets gehoorzaamt hem meer, zijn hersens niet en zijn benen niet. Alles gaat te snel. Ik heb het je al gezegd, Albert is geen vlugge jongen. Met drie grote passen is Pradelle bij hem. Vlak naast hem gaapt een gat, een granaattrechter. Albert krijgt de schouder van de luitenant pal tegen zijn borst, wat hem de adem beneemt. Hij raakt uit balans, probeert zich vast te grijpen en valt achterover het gat in, zijn armen gespreid.

En terwijl hij die kom in valt, ziet hij het gezicht van Pradelle als het ware in slow motion verdwijnen en ook die blik waarin hij nu alles verzameld ziet wat er aan uitdaging, zekerheid en provocatie bestaat.

Op de bodem van de kuil maakt Albert een achterwaartse koprol, nauwelijks afgeremd door zijn uitrusting. Zijn benen raken verstrikt in zijn geweer, maar hij krabbelt toch op en drukt zich meteen tegen de schuine wand alsof hij haastig met zijn rug tegen een deur ging staan uit vrees gehoord of verrast te worden. Hij duwt zijn hakken in de aarde (de kleiachtige grond is zo glad als zeep) en

probeert op adem te komen. Zijn verwarde gedachteflitsen draaien voortdurend om die ijsskoude blik van luitenant Pradelle. Boven lijkt het gevecht zich verhevigd te hebben, de hemel is bezaaid met guirlandes. Het melkwitte gewelf wordt door blauwe of oranje halo's verlicht. De granaten vallen net als tijdens de slag bij Gravelotte vanuit twee richtingen in een compact en ononderbroken geraas, een onweer van gefluit en explosies. Albert kijkt omhoog. Daar, op de rand van het gat recht boven hem, rijst trots het lange silhouet van luitenant Pradelle op als de engel des doods.

Albert heeft de indruk dat zijn val een hele tijd duurde. In werkelijkheid is er laten we zeggen twee meter verschil tussen hen, op zijn hoogst. Waarschijnlijk minder. Maar dat is nou juist het verschil. Luitenant Pradelle staat boven, zijn benen uit elkaar, zijn handen stevig op zijn koppelriem geplant. Achter hem de onregelmatig opflakkerende schijnsels van het gevecht. Hij kijkt rustig naar de bodem van de put. Onbeweeglijk. Met een vage glimlach op zijn lippen kijkt hij Albert aan. Hij zal geen vinger uitsteken om hem eruit te helpen. Albert krijgt het Spaans benauwd, zijn bloed stolt in zijn aderen, hij grijpt zijn geweer, glijdt uit, weet zich nog net vast te grijpen, legt aan, maar als hij zijn geweer eindelijk op de rand heeft gericht, is er niemand meer te zien. Pradelle is verdwenen.

Albert is alleen.

Hij laat zijn geweer zakken en probeert zichzelf tot haast aan te sporen. Hij moet hier niet treuzelen, maar meteen tegen de helling van de trechter opklimmen, Pradelle achterna rennen en hem in de rug schieten, hem naar de keel vliegen. Of zich bij de anderen voegen, met hen praten, schreeuwen, iets dóén, hij weet zo gauw niet wat. Maar hij voelt zich hondsmoe. De uitputting neemt bezit van hem. Omdat het allemaal zo stompzinig is. Het is alsof hij zijn koffer heeft neergezet, op zijn bestemming is aangekomen. Hij zou wel naar boven willen klimmen, maar hem ontbreekt de wilskracht. Het was hem bijna gelukt om van die hele oorlog af te zijn en nu zit hij in een gat vast. Hij stort meer in elkaar dan dat hij gaat zitten en verbergt zijn hoofd in zijn handen. Hij probeert zijn situatie in te schatten, maar zijn moreel is in één keer weggesmolten. Als

een sorbet. Die met citroensmaak waar Cécile zo dol op is, waar ze haar kiezen van op elkaar bijt met de uitdrukking van een katje, en dan krijgt Albert zin om haar in zijn armen te nemen. Precies, Cécile, wanneer schreef ze haar laatste brief? Dat is ook iets waar hij doodmoe van wordt. Hij heeft er met niemand over gepraat, maar Céciles brieven worden steeds minder lang. Omdat de oorlog toch bijna is afgelopen, schrijft ze hem alsof dat al een feit is en het niet meer de moeite is nog ergens over uit te weiden. Voor anderen die hele gezinnen hebben, ligt dat anders, er komt altijd wel een brief, maar hij heeft alleen Cécile... Zijn moeder is er ook nog, maar zij is vermoeiender dan wat dan ook. Haar brieven lijken op haar gesprekken, alsof zij in zijn plaats mocht beslissen... Albert voelt zich uitgehold, aangevreten, en daar komt nog bij dat zijn maats dood zijn en hij niet te veel aan hen wil denken. Hij heeft al eerder buien van neerslachtigheid gehad, maar nu komt het wel heel slecht uit. Net op het moment dat hij al zijn energie wel kan gebruiken. Hij zou niet kunnen zeggen waarom, maar iets in hem heeft het opeens laten afweten. Hij voelt het in zijn buik. Het lijkt op een gigantische vermoeidheid en is zwaar als lood. Het weigert dienst, is alleen maar passief en onbeweeglijk. Alsof alles afgelopen is. Toen hij dienst nam, toen hij zich de oorlog had proberen voor te stellen, zoals zo veel andere dingen, dacht hij stilletjes dat hij zich alleen maar dood hoefde te houden als zich een probleem voordeed. Hij zou neerploffen of om het waarschijnlijker te laten lijken een gebrul uitstoten alsof hij een kogel recht in zijn hart had gekregen. Vervolgens hoefde hij alleen maar te blijven liggen en af te wachten tot de rust was weergekeerd. Als het dan eenmaal donker was, zou hij naar het lijk kruipen van een kameraad die wel echt dood was en zijn papieren stelen. Daarna zou hij zich uren- en urenlang als een reptiel voortbewegen, stoppen en zijn adem inhouden zodra er stemmen in de nacht te horen waren. Uiterst voorzichtig zou hij voortgaan tot hij er uiteindelijk in slaagde een weg te vinden, die hij naar het noorden (of naar het zuiden, afhankelijk van het verhaal) zou volgen. Onderweg zou hij alle onderdelen van zijn nieuwe identiteit vanbuiten leren. Dan zou hij op een verdwaalde eenheid

stuiten waarvan de korporaal eerste klas, een lange vent met... Kortom, Albert houdt zoals we zien van avonturenverhalen verzinnen, niet echt iets voor een kassier bij een bank. Waarschijnlijk is hij door de fantasieën van mevrouw Maillard beïnvloed. Aan het begin van de oorlog deelde hij die sentimentele kijk op de zaken met heel wat anderen. Hij zag de troepen, ingesnoerd in mooie rood-blauwe uniformen, al in gesloten gelederen optrekken naar het leger van de vijand, dat in paniek wegvluchtte. De soldaten hielden de glimmende bajonetten voor zich uit, terwijl de sporadische rookpluimen van een paar granaten de aftocht van de vijand bezegelden. Albert nam dienst in een oorlog uit een boek van Stendhal en hij bleek zich te bevinden in een prozaïsch en barbaars bloedbad dat vijftig maanden lang duizend doden per dag eiste. Om daar een idee van te krijgen hoef je alleen maar even boven Alberts gat te gaan staan en naar het landschap eromheen te kijken: aarde waar de begroeiing volkomen is verdwenen, doorzeefd met duizenden granaattrekkers, bezaaid met honderden lijken in ontbinding, waarvan de ondraaglijke stank je de hele dag misselijk maakt. Zodra het rustiger is komen de ratten tevoorschijn, groot als hazen, die onbarmhartig van het ene lijk naar het andere scharrelen om de vliegen de resten te betwisten, die de wormen al hebben aangesproken. Albert weet dat, omdat hij brancardier is geweest in de Aisne en als hij geen steunende of brullende gewonden meer vond, nam hij lijken in alle stadia van verrotting mee. Hij kent zijn abc op dat gebied. Voor hem was het ondankbaar werk, omdat hij altijd een gevoelige maag heeft gehad.

En als toppunt van tegenspoed voor iemand die over een paar seconden levend begraven zal worden, heeft hij ook wat last van claustrofobie.

Als kleine jongen walgde hij al bij de gedachte dat zijn moeder de deur van zijn slaapkamer dicht zou kunnen doen als ze wegging. Hij zei niets, bleef in bed liggen, hij wilde zijn moeder geen verdriet aandoen, die altijd verklaarde dat zij al narigheid genoeg had. Maar de nacht, het duister, dat imponeerde hem. Later was dat ook nog zo, toen hij nog niet zo lang geleden met Cécile tussen de lakens

ravotte. Zodra hij met zijn hoofd onder de dekens was, kreeg hij het benauwd, werd hij door paniek gegrepen. Te meer daar Cécile hem soms tussen haar benen klemde en hem vasthield. Om te kijken wat er gebeurt, zei ze lachend. De verstikkingsdood is kortom de dood die hem het meeste angst aanjaagt. Gelukkig denkt hij daar niet aan, behalve aan hoe paradijselijk het is vergeleken met wat hem te wachten staat, gevangen te zijn, zelfs met zijn hoofd onder de dekens, tussen de zijdezachte dijnen van Cécile. Als hij daaraan denkt, zou Albert zijn leven wel willen geven.

Dat komt overigens niet verkeerd uit, want dat is wat hij gaat doen. Maar nu nog niet. Als straks de beslissende granaat op een paar meter van zijn schuilplaats ontploft en een fontein van aarde hoog als een muur opwerpt, die neer zal storten en hem helemaal zal bedelven, zal hij niet veel tijd van leven meer hebben, maar toch genoeg om doordrongen te raken van wat hem overkomt. Albert zal door een woeste drang tot leven gegrepen worden, die laboratoriumratten moeten voelen als ze bij de achterpoten worden gegrepen, of varkens die gekeeld gaan worden, of koeien die geslacht gaan worden, een soort primitieve tegenstand... Daarop zal hij nog even moeten wachten. Wachten tot zijn longen in hun verlangen naar lucht bleek worden, tot zijn lichaam zich uitput in een wanhopige poging om zich te bevrijden, tot zijn hoofd dreigt te exploderen, tot zijn geest krankzinnig wordt, tot... laten we er niet op vooruitlopen.

Albert draait zich om en kijkt een laatste keer naar boven, zo ver weg is het uiteindelijk niet. Het is alleen te ver voor hem. Hij probeert zijn krachten te verzamelen, aan niets anders te denken dan omhoogklimmen en uit dit gat komen. Hij laadt zijn spullen weer op, pakt zijn geweer, grijpt zich vast en begint ondanks zijn vermoeidheid de helling te beklimmen. Dat is nog niet zo gemakkelijk. Zijn voeten glijden weg, glibberen over de modderige klei, vinden geen houvast en hij kan wel proberen zijn vingers in de aarde te begraven en met de punt van zijn voet uit alle macht te trappen om een steunpunt voor zichzelf te vinden, het helpt allemaal niet, hij valt terug. Hij ontdoet zich dan van zijn geweer en zijn ransel.

Al moest hij zich helemaal uitkleden, hij zou niet aarzelen. Hij laat zich tegen de wand vallen en begint op zijn buik te kruipen als een eekhoorn in een kooitje, hij krabbelt in de leegte en valt steeds weer op dezelfde plek terug. Hij zucht en steunt en dan brult hij. Paniek maakt zich van hem meester. Hij voelt tranen opwellen, slaat met zijn vuist tegen de muur van leem. De rand is echt niet zo ver weg, verdomme, als hij zijn arm uitstrekt kan hij hem bijna aanraken, maar zijn zolen slippen en elke gewonnen centimeter is meteen weer verloren. Hij moet dit klotegat uit! brult hij tegen zichzelf. En het zal hem lukken. Op een dag doodgaan, oké, maar niet nu, nee, dat zou al te stom zijn. Hij zal eruit komen en luitenant Pradelle tot bij de moffen achtervolgen als het moet, hij zal hem vinden en hem doden. Dat geeft hem moed, het idee die stomme lul koud te maken.

Hij staat even stil bij de treurige conclusie: de moffen proberen hem al vier jaar te doden, maar ze zijn er niet in geslaagd en nu is het een Franse officier die het doet.

Verdomme.

Albert valt op zijn knieën en maakt zijn ransel open. Hij haalt alles eruit, klemt zijn kwartliterkroes tussen zijn benen; hij zal zijn kapotjas tegen de glibberige wand uitspreiden, alles wat hij onder handbereik heeft als kram in de aarde planten, hij draait zich om en precies op dat moment hoort hij de ontploffing van een granaat, enkele tientallen meters boven hem. Albert is opeens ongerust en kijkt op. In vier jaar tijd heeft hij de 75mm-granaten leren onderscheiden van de 95mm en de 105mm van de 120mm... Over deze aarzelt hij. Het zal wel komen door de diepte van het gat, of de afstand, deze kondigt zich met een vreemd en als het ware nieuw geluid aan, tegelijk doffer en gedempter dan andere granaten, een laag gebrom dat uitloopt op het geluid van een superkrachtige boor. Alberts brein heeft nauwelijks de tijd om zich dit allemaal af te vragen. De knal is immens. Ten prooi aan een verschrikkelijke stuiptrekking komt de aarde in beweging en braakt een zwaar gebulder uit voordat ze zich verheft. Een vulkaan. Uit zijn evenwicht door de schok kijkt Albert verrast naar de lucht,

want alles is opeens donker geworden. En daar ziet hij in plaats van de hemel op ongeveer tien meter boven hem een enorme golf bruine aarde zich bijna in slow motion ontrollen, met een bewegende en kronkelende kop die zich langzaam in zijn richting plooit en zich gereedmaakt naar beneden te komen om hem te omhelzen. Een lichte, bijna trage regen van kiezels, aardkluiten en allerlei brokstukken kondigt zijn komst aan. Albert duikt in elkaar en stopt met ademen. Dat zou hij helemaal niet moeten doen, integendeel, hij moet zich zo lang mogelijk maken, dat kunnen alle bedolven doden je vertellen. Dan volgen er twee of drie seconden uitstel waarin Albert naar het gordijn van aarde kijkt dat in de hemel zweeft en lijkt te aarzelen over het moment waarop en de plaats waar het neer zal komen.

Nog even en het doek valt.

In normale tijden lijkt Albert, om een beeld te gebruiken, op een portret van Tintoretto. Hij heeft altijd een treurige gezichtsuitdrukking gehad, zijn mond is scherp getekend, zijn kin een centenbakje en onder zijn ogen heeft hij grote kringen, die zijn boogvormige, diepzwarte wenkbrauwen accentueren. Maar op dit moment, nu hij zijn blik op de hemel heeft gevestigd en de dood ziet naderen, lijkt hij meer op de heilige Sebastiaan. Zijn trekken hebben zich onverhoeds gespannen, zijn gezicht is door pijn en angst vertrokken tot een smeekbede, wat volkomen nutteloos is, want zijn hele leven heeft Albert nooit ergens in geloofd en vanwege de pech die hem overkomt zal hij heus niet ergens in gaan geloven. Zelfs al had hij er de tijd voor.

Met een geweldig gekraak stort het doek zich boven op hem. Je zou verwachten dat er nu een schok volgde, die meteen het einde had betekend, Albert zou dood zijn en dat was het dan. Wat er gebeurt, is erger. De kiezels en de stenen blijven als hagel op hem vallen, dan volgt de aarde, die hem eerst omhult en dan steeds zwaarder wordt. Alberts lichaam wordt tegen de grond gedrukt.

Naarmate er zich meer aarde op hem stapelt, wordt hij steeds verder ingepakt, samengedrukt, samengeperst.

Het licht gaat uit.